

Remissvar

avseende *Slutrapport angående Amnestys möjlighet att arbeta för en kriminalisering av köp av sexuella tjänster*

Amnestys specialgrupp för frågor som rör homo- och bisexuella samt transpersoner har ombetts yttra sig över den slutrapport som sammanställts av den vid årsmötet 2005 tillsatta utredningsgruppen med uppdrag att undersöka sektionens möjligheter att verka för en kriminalisering av köp av sexuella tjänster utanför Sverige.

Gruppens uppdrag har enligt rapporten varit att besvara huvudfrågorna

1. huruvida prostitution kan ses som en fråga om mänskliga rättigheter,
2. huruvida kriminalisering är en lämplig väg att gå i människorättssammanhang, samt
3. huruvida den svenska lagstiftningen gett önskat resultat.

Detta är visserligen en lämplig struktur för utredningen i förhållande till uppdraget, men dessvärre har var och en av frågorna behandlats på ett antingen vetenskapligt problematiskt eller otillräckligt uttömmande sätt. Vilka dessa problem är preciseras i det följande med de allvarligaste först. Vår slutsats av läsningen som helhet är att vi inte kan rekommendera att sektionen fattar beslut grundat på nu tillgängligt material.

Den centrala frågeställningen har inte utforskats

I stället för att gå till botten med den andra frågeställningen konstaterar utredningsgruppen tidigt i rapporten – och till synes utanför uppdraget – att det är ”ohållbart” för (svenska?) Amnesty att inta en helt neutral hållning till prostitutionen som sådan. Sedan detta slagits fast återvänder gruppen aldrig till fråga 2, inte ens indirekt. När den svenska sexköpslagens effekter diskuteras, uppmärksammas inte att ”önskat resultat” syftar på skilda saker för Amnesty och för de organisationer som utrett hur (den materiella) situationen för de prostituerade förändrats. Det är inte otillräckligt att utan vidare godta information om bevakningen av mänskliga rättigheter ur en rapport beställd av sociala myndigheter som ägnar sig åt myndighetsutövning gentemot gatuprostituerade snarare än att bevaka dessas mänskliga rättigheter.

Rapporten innehåller alltså på denna punkt ett beklagligt tomrum, som bara kan avhjälpas med ett radikalt annorlunda angreppssätt. En fungerande metod behöver dock inte vara mer komplicerad än att gruppen frågar sig dels vilka (mänskliga?) rättigheter de prostituerade har enligt redan gällande konventioner, dels huruvida dessa effektivare kan tillgodoses i en stat med eller utan kriminalisering. I detta sammanhang kan det vara praktiskt att utgå från den

sammanställning av prostituerades mänskliga rättigheter som gjorts i *The Declaration of the Rights of Sex Workers in Europe*¹.

Ståndpunkterna underbyggs inte empiriskt

Som rapporten konstaterar saknar den svenska sexköpslagen motsvarighet i nästan alla världens stater. Om svenska Amnestysektionen beslutar sig för att börja verka för att sprida denna typ av lagstiftning, kommer detta arbete att kräva ett övertygande empiriskt material för att visa att lagstiftningen verkligen varit framgångsrik i att förbättra prostituerades situation avseende mänskliga rättigheter. Man måste dock konstatera att det finns ytterst lite material om den svenska sexköpslagens effekter. Rapportens trovärdighet närmast undergrävs av att så stort utrymme ägnas åt Adina Craciunescus uppsats, som är ett arbete på blott magisternivå och inom Europakunskap, ett ämne som förefaller sekundärt som källa till upplysningar om prostitution.

I jakten på möjliga källor till sådant empiriskt material har vi tittat på förarbetena till den svenska lagen om förbud mot köp av sexuella tjänster. En genomläsning av dessa ger dock vid handen dels att det empiriska materialet för den utredning som ligger till grund för sexköpslagen uteslutande baseras på vittnesmål från sexsäljare som vänt sig till polismyndigheter, socialdistrikt och prostitutionsgrupper för att få hjälp att sluta sälja sex.² En undersökning som bygger på ett så icke-representativt urval kan inte utan vidare godtas. Ett annat viktigt faktum som framkommer vid läsning av förarbetena är att lagstiftningen ingalunda verkar syfta till skydd för prostituerades mänskliga rättigheter. Lagstiftningens s k skyddsintresse är i stället att ”sända en signal” om prostitutionens (moraliska) förkastlighet. Rapportens författare verkar emellertid finna det befogat att legitimera sexköpslagen genom att behandla detta signalsändande som en fråga om stärkande av mänskliga rättigheter. Frågan huruvida lagstiftningens ”signaler” möjligen sänds *på bekostnad* av sexsäljares mänskliga rättigheter är i hög grad relevant för de frågor som skulle utredas. Denna fråga har också upprepade gånger ställts i den allmänna debatten, men lyser med sin frånvaro i rapporten.

Med förenade krafter lyckas vi i specialgruppen inte få fram fler referenser än vad utredningsgruppen redan hittat och använt. Två nu aktiva svenska forskare som möjligen kan ge värdefulla tillskott är dock Sven-Axel Månsson, som är professor i socialt arbete vid Malmö högskola och har trettioårig erfarenhet av frågor kring prostitution och koppleri, och Jesper Bryngemark, vars kommande doktorsavhandling vid Lunds universitet är en straffrättslig undersökning av svensk lagstiftning för reglering av kommersiellt sex.

En heteronormativ utgångspunkt genomsyrar rapporten

Rapporten bygger i sin helhet på antagandet att kommersiellt sex huvudsakligen är en angelägenhet mellan kvinnliga säljare och manliga köpare. Detta må stå i god överensstämmelse med hur prostitution porträtterats och porträtteras i media, film och litteratur. Icke desto mindre är det endast ett antagande och då det till dags dato inte finns vetenskaplig forskning som ger belägg för dess riktighet, bör det tills vidare behandlas som ett sådant. Om rapportens slutsatser endast är möjliga att nå utifrån antagandet ifråga, bör detta redovisas och motiveras. Allt vi hittar i denna

¹Dokumentet antogs vid ICRSE:s kongress i Bryssel 2005. Filen *Declaration Rights of Sex Workers in Europe Brussels 2005.pdf* bifogas detta remissvar.

²*Könshandeln*, slutbetänkande av SOU 1995:15, s 81f, s 104 samt källförteckningen.

riktning är att utredningsgruppen inledningsvis ursäktar sig med hänvisning till att mycket av den internationella debatten och lagstiftningen bygger på en förståelse av prostitution som en handel med uteslutande kvinnliga säljare och manliga köpare. Detta hindrar emellertid inte författarna från att själva lägga upp hela rapporten utifrån just denna heterosexualiserade och reduktionistiska förståelse av det komplexa kunskapsfält som prostitution utgör.

Det finns forskning som belyser andra prostitutionssituationer. Utredningen *Sexuell exploatering av barn i Sverige* (SOU 2004:71) kommer fram till att fler pojkar än flickor i gymnasieåldern har erfarenhet av att sälja sex. Sexköp mellan män är i fokus för rapporten *Sexmänsäljer.se/x* framtagen 2005 av Niklas Eriksson och Hans Knutagård vid RFSL Rådgivningen Skåne. Stockholms- och New Yorkbaserade professorn Don Kulick var pionjär med att kartlägga situationen för prostituerade transpersoner i Brasilien³. Slutligen har den i Storbritannien verksamma forskaren Joan L Phillips studerat kvinnliga turistsexköp i Karibien.

Lägesbeskrivningen är partisk

Författarna till rapporten redogör för de diskussioner som förs på internationell nivå om sexsäljares mänskliga rättigheter. Därvid väljer de att förenkla denna diskussion till en debatt mellan två läger. Det ena lägret ges i rapporten det lätt förklenande namnet ”prostitutionsförespråkarna”, det andra kallas ”abolitionisterna”. Flertalet av de experter som åberopas till stöd för de fakta som läggs fram i rapporten (Donna Hughes, Catherine McKinnon, Janice Raymond, Eva Lundgren och Jenny Westerstrand) skriver också i detta senare lägers idétradition. I någon mån lyfter man visserligen fram forskning som inte hör hemma i den abolitionistiska ideologin (Jo Doezema, Melissa Ditmore) men denna används aldrig för att ge tyngd åt fakta och blir alltid vederlagd av någon expert från det motsatta lägret. Rapporten präglas således i sin helhet av en kraftig slagsida åt det abolitionistiska hållet och har mer karaktären av argumentation för denna ideologi än av ett försök till opartisk lägesbeskrivning.

En diffus begreppsapparat används

Rapporten definierar aldrig begreppet **efterfrågan** utan förefaller vackla mellan ”köpintresse”, dess normala betydelse i ekonomiskt fackspråk, och ”det genomförda köpet”. Vad som efterfrågas är ännu svårare att lista ut: sexuella tjänster mot betalning, kvinnors kroppar, mäns kroppar, sex? Användningen av begreppet ger upphov till fler frågor än den besvarar.

Begreppet **trafficking** kan beroende på sammanhang avse såväl handel med ”illegala” varor såsom narkotika och vapen som ett olovligt forslande av människor över landsgränser i syfte att utnyttja dem för olika typer av arbete, där tillhandahållande av sexuella tjänster bara är ett av en uppsjö tänkbara alternativ. Det vore önskvärt om begreppet definierades lite tydligare i rapporten, och att man därvid också ägnade någon uppmärksamhet åt frågan om vad ett samtycke från dem som forslas över gränserna har för betydelse för kategoriseringen av en företeelse som ”trafficking”.

³Se exempelvis D Kulick, *Travesti: Sex, Gender and Culture among Brazilian Transgendered Prostitutes*, University of Chicago Press, 1998 samt D Kulick, ”Fe/Male Trouble: The Unsettling Place of Lesbians in the Self-Images of Brazilian Travesti Prostitutes”, *Sexualities* 1 (1998), 299-312.

Det finns metodiska brister i behandlingen av första huvudfrågan

I behandlingen av den första frågeställningen har ”mänskliga rättigheter” i praktiken inskränkts till att gälla rätten till skydd mot ofrivillig prostitution. Frågan vilka mänskliga rättigheter prostituerade har i övrigt tas undviks helt, liksom frågan i vilken omfattning stater begår människorättskränkningar mot prostituerade i deras egenskap av prostituerade.

Avsnittet *Sammanställning av den internationella rätten*, där utdrag ur diverse konventionstexter på området sammanställs, har dessutom svaga punkter. Följande två exempel är särskilt iögonenfallande. Utredningsgruppen önskar på ett ställe visa att anslutarstaterna till 1949 års konvention om bl a avskaffandet av människohandel inte har fog för att skilja på frivillig och påtvingad prostitution. Påståendet är dock uppenbart felaktigt om detta är tänkt att styrkas av frasen ”even with the consent of that person” i den citerade artikel 1. Artikeln talar ju om den som ”procures [bedriver koppleri med], entices [förleder] or leads away ... another person” eller ”exploits the prostitution of another person”. Såvida andra delar av konventionen inte visar annat, kan man alltså knappast hävda att texten fokuserar på prostitutionen i sig eller ”efterfrågan” på sexuella tjänster.

Ett liknande resonemang återfinns någon sida senare då det talas om Beijingdeklarationen. Det faktum att trafficking och påtvingad prostitution behandlas i samma dokument (där även efterlevnaden av 1949 års konvention tas upp; se ovan) som hälsorisker i samband med all prostitution, anses placera ”prostitution [i allmänhet] och trafficking ... i en våldskontext”. Detta är en orimlig induktion, som underminerar de därpå följande slutsatserna om FN-systemets syn på prostitution.

Sammanfattningsvis anser vi att rapporten i nuvarande skick uppvisar brister både vad gäller den övergripande strukturen, analysperspektivet samt hanteringen och urvalet av källmaterial. En omfattande omarbetning är nödvändig för att den skall duga som beslutsunderlag för sektionens årsmöte.